

Simonovics Ildikó: Rotschild Klára. A vörös divatdiktátor.

Jaffa, h. n., 2019. 309 oldal.

Nem kis feladatra vállalkozott Simonovics Ildikó divattörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum 20. századi és kortárs textilgyűjteményének vezetője, mikor úgy döntött, felgöngyölti a szocialista időszak emblemikus divattervezőjének, Rotschild Klárának az életútját. Hamar szembesülnie kellett azonban azzal, hogy Rotschildnak nem maradt fenn sem naplója, sem levelezése, sőt, az általa vezetett divatszalon iratai sem találhatóak meg egyetlen hazai levéltárban sem. Vállalkozásával – melyet doktori disszertációja¹ egyik opponensének, Majtényi Györgynek a javaslatára kezdett el – ennek ellenére sem hagyott fel: a Rotschild-szalonnak működését és megálmodójának életútját a korabeli sajtóból, cégbírószági iratokból, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának iratanyagából, illetve interjúkból próbálta meg rekonstruálni.

A kötet felépítése kronologikus szerkezetű, huszonegy fejezetben kíséri végig Rotschild Klára életútját egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig. Ezt követően hét fejezetben ismerteti a szerző a „Rotschild márkát”, bemutatva a műhely és a szalon életét, az ott dolgozókat és a vevőkört. A könyvhöz fejezetenként számozott végjegyzet készült, függelékében megtalálható a felhasznált források és a szakirodalom listája, valamint az interjúalanyok rövid

annotációja. A kiadványt fekete-fehér fényképgyűjtemény „színesíti”, válogatásuk azonban eléggé esetleges. A fotók – számozás híján – valóban csak az illusztráció szerepét töltik be, noha a szövegben nemegyszer történik rájuk utalás. Olykor magát a képet is teljes mértékben leírja a szerző, anélkül, hogy felhívna az olvasó figyelmét: a kérdéses fotót megtekintheti a kötet végén (45 – 2. kép). A kötet jóval több fényképet is elbírt volna – akár azokról a fennmaradt modellekről, melyeket a Nemzeti Múzeum Rotschild-kiállításán is láthatott a nézőközönség.

A kötet – tartalmát tekintve – hagyományos életrajzként indul. Rotschild Klára 1903-ban egy budapesti zsidó család² gyermekeként látta meg a napvilágot, szülei mindketten szabók voltak, akik saját vállalkozást működtettek, Klára önnön állítása szerint is „szabászasztalon született” (18). Utóbb ez a kijelentése része lett a Rotschild-legendának, amely, ha szó szerint nem is, de átvitt értelemben igaznak bizonyult. Klára gyermekkorát szülei műhelyében töltötte, majd 1934-ben iparrendély birtokában saját szalont nyitott a Deák tér egyik bérházában. Vállalkozását – mondhatni – azonnali siker koronázta. A szalon első divatbemű-

¹ Simonovics Ildikó 2015: *Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1968.* (PhD-disszertáció.) Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

² A családnév Klára születési anyakönyvi kivonatában „th”-val szerepel. Ugyanitt található egy bejegyzés, miszerint az apa orosz állampolgár (289). A család nem állt rokonságban a Rothschild bankárcsaláddal, de a névhasználatot Klára kihasználta pályája során (134).

tatójáról a *Színházi Élet* divatrovátának vezetője, Guthy Böske számolt be lapja hasábjain, Rotschildot „merésznek”, kollekcióját pedig „kitűnőnek” nevezve, melynek darabjait bátran magára öltheti „a legjobb ízlésű és legkitűnőbbben öltözködő asszony” is (26). A pesti asszonyok ízlését pedig nem volt könnyű kiszolgálni. Rotschild más pesti szalonosokhoz hasonlóan évente többször járt Párizsba „inspirálódni”, ahonnan a ruha elkészítéséhez szükséges szövetekkel és kiegészítőkkal, valamint a divatházaktól méregdrágán vásárolt modellekkel (vagy azok szabásmintáival) tért haza. Szalonjában haute couture-modellek készültek, a társasági élet meghatározó alakjait öltöztette, többek közt Edelsheim-Gyulai Lipótnét és négy leányát, gróf Apponyi Geraldine-t, a későbbi albán királynét, illetve Törley Antal pezsgőgyáros feleségét.

Rotschild klientúrája, mondhatni, a legjobb volt, de átütő sikerét nem csak ennek köszönhette. Kiváló érzékel csinált reklámot magának (például a már említett *Színházi Élet* divatrovátában is), évente több bemutatót tartott, amire meghívta a legbefolyásosabb divathölgyeket és az arisztokrácia színe-javát. Öltözékei megfizethetőek voltak (legalábbis a felső körök számára), szalonjából rövid határidővel kerültek ki a kifogástalan minőségben elkészített ruhadarabok. Párizst varázsolt Budapestre, maximálisan kielégítve a nagyváros pesti hölgyek igényeit, akik ugyan követni kívánták a divatot, de messze nem a francia divatfővárosban megszokott áron.

A Rotschild-legendához tartozik az a történet is, miszerint ő készí-

tette Faruk egyiptomi király feleségének, Faridának a menyasszonyi ruháját 1938-ban. Rotschild állítása az „ön-branding” része volt, de az a valóságot csak nyomokban tükrözte. Klára valóban személyes ismerőse volt a királyi családnak, járt is Egyiptomban, és az uralkodó család tagjai ebben az időszakban több öltözet ruhát is rendeltek a szalonjából, az esküvői ruha készítésére azonban semmiféle bizonyíték nincsen. Ugyanúgy nem bizonyítható az sem, hogy Rotschild a bal csuklóján állandóan viselt széles, virágdíszes arany karkötőjét épp az esküvői szolgálataiért kapta volna az uralkodótól, és nem pusztán egyiptomi útja során maga vásárolta azt, és egy „királyi legendát” kerített köré.

A szalon története a „zsidótörvények” megszületése után válik igazán érdekessé. Rotschild maga csak 1938 decemberében keresztelkedett ki, férjével együtt a református hitre tért át (családja már korábban megtette ezt). Csilagos házba költözött, alkalmazottainak és családjának is Raoul Wallenberg-től próbált svéd menlevelet szerezni. A szalon a törvények és az általános zsidóellenes hangulat ellenére továbbra is működött, fogadta ügyfeleit. A prosperáló vállalkozásra – a jogszabályi környezetet kihasználva – más is szemtetett: báró Podmaniczky Ilona, férje, Eckhardt Tibor – korábban szélsőjobboldali nézeteket valló – országgyűlési képviselő támogatását maga mögött tudva nyújthatta be 1941-ben a szalon további működtetésére szóló igényét a Királyi Törvényszékhez. Eckhardt né próbálkozása a tulajdonjog megszerzésére azonban sikertelennek bizonyult, egy 1942-es ügyiratból kide-

rül, hogy Rotschild továbbra is saját nevén és tulajdonosként vezette szalonját. A sajtó tanúsága szerint 1944 tavaszán a Nőiruhakészítők Országos Egyesülete még rendezett bemutatókat a Gellért Szállóban, ahol többek között Rotschild Klára is felvonultatta kreációit. A szalon még 1944 októberében is működött – új munkatársat, kifutót keresett a *Friss Újság* hasábjain.

A II. világháborút követő időszak alapjaiban változtatta meg a divat világot is. Az új ideológia értelmében már nem a nők voltak a divatért, hanem a divat volt őérettük, ahogyan erre a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének lapja, az *Asszonyok* 1946 szeptemberében felhívta olvasói figyelmét. A beköszönő új világban elsősorban a „dolgozó nők” igényeit kellett kielégíteni, ezért a budapesti divatéletet irányító méretes szalonok (már amelyek egyáltalán újból kinyitottak) a konfekcionálás irányába mozdultak el.

Rotschild 1945 tavaszán nyitotta újra üzletét a Deák téren, amihez a tőkeinjekciót báró Dániel Tiborné, a harmincas évek egyik „leading ladyje” biztosította. Első, tavaszi bemutatója – anyag- és modellhiány miatt – nem aratott nagy sikert, de az októberi divatrevüről már elismerő hangon írt a sajtó. 1947-ben már kifejezetten exportcélokra állította össze kollekcióját. A politika végül őt is utolérte: üzletét 1949-ben államosították. Rotschild elkerülte a kitelepítést, az ÁTEX-nél (Állami Textilkereskedelmi Vállalat) dolgozott tovább szabónőként az 50-es évek közepéig. Szalonját Különlegességi Női Ruhaszalonként nyitotta újra a Váci utcában 1955–1956 fordulóján. Ekkortól rekordsebességgel szerezte

vissza háború előtti befolyását, 1957-ben már egy budapesti szépségverseny zsűritagjaként látjuk viszont. 1959-ben a Belkereskedelmi Minisztérium Áruházi Igazgatósága helyettes vezetőjének, Zalai Sándornak az oldalán utazott Párizsba, anyagbeszerző körútra. Szalonja 1969-től Rotschild utóneve után, „Clara” néven működött, impozáns kirakatát bárki megcsodálhatta, de ott vásárolni – rendkívül magas árai miatt – csak a „még egyenlőbbek” tudtak.

Rotschild Klára a szocialista rendszer ideje alatt is a két háború közötti időszak általánosan elfogadott gyakorlatát követte a ruhatervezésben: évente többször Párizsba utazott, ahonnan modellekkel és textiliákkal tért haza. A szabásmintákat módosította, „pestiesítette”, a szalonjából kikerült öltözékek időtlenek, elegánsak és nőiesek voltak, a „jó ízlés” megtestesítői. Divatbemutatóit hagyományosan a Gundel Étteremben, majd 1970-től a Hotel Duna InterContinentalban tartotta. Manökenjeit a legjobbak közül válogatta, Csató Mari, Patz Dóri, utóbb Pataki Ági és Felkai Anikó került be csapatába. Vevőkörének egy része – akárcsak a Horthy-korszakban – a politikai elit köréből került ki: csináltatott nála kosztümöt Kádár Jánosné és Münnich Ferencné is. Jovanka Titónak pedig mint állandó vevőjének, méretes szabóbábuja állt a szalonban – ennek segítségével készítette el a főszabász a kívánt darabokat. Varratott nála számtalan népszerű színésznő, többek között Psota Irén, Honthy Hanna és Váradi Hédi, valamint diplomatafeleségek, illetve ügyvédek és orvosok házastársai is. Rotschild nemcsak civil,

de filmes ruhákat is tervezett, ő öltöztette például Ruttkai Évát a *Butaságom története* című Keleti Márton-filmben.

A szalonban angol és francia szabóműhely is működött, egyszerre 70-100 fő dolgozott Rotschild keze alá, köztük direktрисzek, szabók, varró- és hímzőnők. Ruhái az haute couture minőséget képviselték továbbra is, részben kézzel készültek, eredeti francia szövetből, amihez a kiegészítőket a Luxus Áruház biztosította a szalon számára.

Rotschild Klára 1976-ban bekövetkezett halálát követően a divatárúüzlet működtetését főszabásza, Sugár Márta vette át, 1977 januárjától pedig Nádor Vera művészeti tanácsadó és Rusai Magda művészeti vezető került a szalon élére, mely egészen 1993-ban történt bezárásáig megőrizte luxus jellegét.

A könyv elolvasása vegyes benyomásokat keltett bennem. Simonovics Ildikó munkájának vitathatatlan pozitívuma a hangyszorgalommal összegyűjtött forrásanyag, ugyanakkor a szocialista időszak divathoz való viszonyához, és a textiliparban dolgozók életének rekonstruálásához további adalékokkal szolgálhattak volna a korabeli nőszervezetek, illetve a textilipari munkások szakszervezetének vonatkozó iratai. A forráshiányt a szerző interjúk készítésével próbálta meg ellensúlyozni, hólabda-módszerrel keresve fel a szalon egykori munkatársait és vevőit. Az elkészült interjúkból (akárcsak a sajtóanyagból) hosszan idéz, de az anyagot sem szisztematikusan, sem értő kritikával nem elemzi. A kötet tágabb társadalomtörténeti összefüggés híján megmarad a minőségi ismeretterjesztő irodalom szintjén, hiszen fontos

és megkerülhetetlen kérdésekre nem kapunk választ.

A könyvből például nem derül ki, meddig terjedt Rotschild Klára befolyása, milyen kapcsolati háló vette őt körül, amely a vészkorszakban megóvta a deportálástól, majd 1945 után egy esetleges kitelepítéstől. Nem tudjuk meg azt sem, miként volt lehetséges az, hogy az államosítást követően Rotschild a háború előtti szalontulajdonosok közül egyedülként visszaszerzte divatirányító szerepét, s vezette haláláig az ország első számú állami divatházát, a Különlegességi Ruhaszalont. A szerző magyarázata ez utóbbi kérdésre – Rotschildot a párizsi divatvilággal összekötő kapcsolatok, a káderelit asszonyainak luxusigénye, az ország presztízse és a szalon valutatermelő mivolta – nem feltétlen tűnik elegendőnek, főként mert Rotschild és az állambiztonsági szolgálatok viszonya nem tisztázott. A mindössze négyoldalas – e témát vizsgáló – fejezetből csak annyi derül ki, hogy Rotschildot valószínűleg megfigyelték, de ennek anyaga nem maradt fenn. Simonovics feltételezi, hogy őt magát nem szervezték be, hiszen a környezetében bőven akadtak olyanok, akik rendszeresen jelent(h)ettek helyette – ezt az állítását azonban semmivel nem támasztja alá. A könyv alcíme – a „vörös divatdiktátor” – is tisztázatlan marad. A „vörös-ségről”, vagyis a párthoz való viszonyáról, esetleges párttagságáról semmilyen információt nem kapunk, ahogy arról sem, hogy a Váci utcai szalon tulajdonosa milyen hatással volt a mindenki számára elérhető konfekciódivat tervezőire, vagy a ruhaszalont csak „a kira-

kat felől” ismerő hölgyek divathoz való viszonyára.

Simonovics Ildikót ugyanakkor több szempontból is dicséret illeti. Egyrészt fáradtságot nem ismerve gyűjtötte össze a Rotschild Klárára vonatkozó hazai és külföldi sajtóanyagot, és azt olvasmányos kötetében ügye-

sen csoportosítva használta fel. Másrészt felkutatta az egykori Clara szalon munkatársait, manökenjeit, és a velük készített interjúkból nem csupán a szalon mindennapjaiba, hanem Rotschild Klára magánéletébe is betekintést nyerhettünk.

Kaba Eszter